
MĂRTURII DESPRE FAMILIILE DE NOBILI DE ELITĂ DIN BASARABIA: CANTACUZIN ȘI KRUPENSKI ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

Vera Serjant

Cuvinte-cheie: patrimoniu, muzeu, nobili de elită, Basarabia, fotografie.

Muzeul are rolul de a strânge și a depozita cele mai diferite mărturii. El prezintă o reală posibilitate de supraviețuire a mărturiilor de dinaintea noastră. Totodată, muzeul are menirea de a expune publicului larg aceste mărturii, arătând rădăcinile civilizației, viața în toată complexitatea ei, de a-l face pe vizitator să înțeleagă mai profund lumea înconjurătoare, cu tainele ei. În contextul rolului patrimoniului muzeal în dezvoltarea societății se include cercetarea și valorificarea unor colecții din patrimoniu, în cazul nostru din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei ce țin de istoria unor familii de nobili din Basarabia. Cantacuzinii și Krupenski sunt două neamuri de nobili de elită cu o istorie multiseclară. Aceste neamuri, foarte ramificate, au avut și mai au reprezentanți în mai multe țări ale lumii. Cercetarea noastră are drept subiect ramura basarabeană a acestor familii.

Numele de familie al Cantacuzinilor se scrie în mod diferit. De exemplu, în Rusia și în Basarabia se scrie Cantacuzin, în România Cantacuzino, în Europa și în America Cantacuzène, în Turcia Kantakuz.

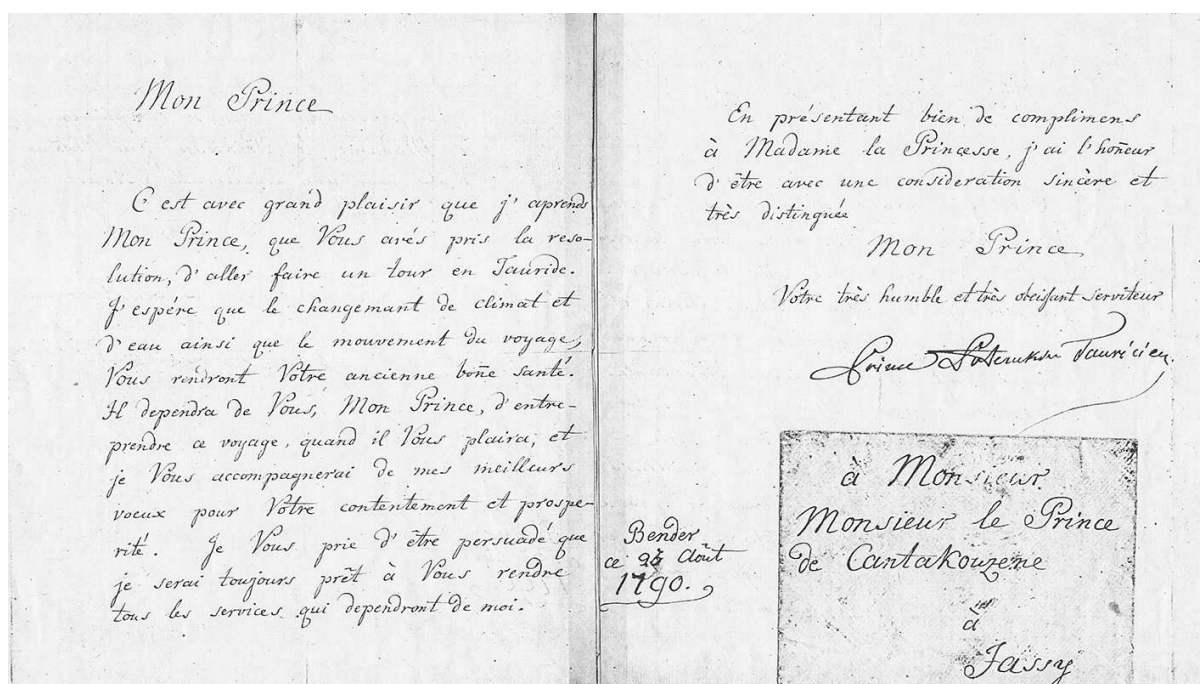
Pe parcursul anilor 1991-2005 Muzeul Național de Istorie a Moldovei a primit sub formă de donație și a achiziționat importante materiale, care reflectă istoria neamului de viță nobilă Cantacuzino. Ele au fost colecționate de la Irina Cantacuzino, soția ultimului descendent al Cantacuzinilor în Basarabia, Pavel Cantacuzin (1902-1992). Deosebit de valoroasă este colecția de fotografii și documente din familia principelui Pavel Cantacuzin, colectată și transmisă în patrimoniu de colaboratoarea muzeului Antonina Cracan în anul 1993. Ea cuprinde circa 50 de unități, dintre care 36 sunt fotografii originale și copii, datate cu secolul XIX - anul 1990. În 2001 în patrimoniul

MNIM a fost depozitată încă o colecție de documente, fotografii și alte materiale ale principelui basarabean Pavel Cantacuzin. Ea a fost colectată și transmisă în patrimoniu de cercetătoarea Elena Postică și reflectă viața și activitatea lui în timpul aflării în detenție și după reabilitare.

Cercetarea și valorificarea acestor colecții presupune o completare mai amplă a informației cu privire la istoria Cantacuzinilor din Basarabia. Mai mult ca atât, anume în colecția transmisă de Antonina Cracan am depistat o serie de fotografii care reflectă viața cotidiană a familiei lui Mihail Nicolaevici Krupenski.

Pavel Cantacuzin a ținut mult ca materialele despre neamul său să ajungă anume în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei.

Cantacuzinii s-au stabilit în Basarabia la sfârșitul secolului XVIII - începutul secolului al XIX-lea. Marele vistiernic al Moldovei principele Matei Cantacuzin a fost nevoit să fugă în Rusia cu întreaga familie în 1793, fiind cu toții condamnați la moarte de sultanul Selim III. Matei Cantacuzin și boierul Sandu Sturdza, în timpul încheierii păcii de la Iași din anul 1792, au contribuit la introducerea în tratat a unor puncte în favoarea Principatelor Române. Pentru aceasta ei, precum și alți boieri, au luat contact cu rușii, care ocupau Iașii, mai ales că Matei era în foarte bune relații cu Potiomkin (Atanasiu 2006, 15). Turcii nu le-au iertat acest lucru și Matei împreună cu familia sa (el a fost căsătorit cu Raluca Callimachi) au fost nevoiți să ia drumul pribegiei fugind în Rusia. În colecția de documente a muzeului se păstrează copia scrisorii lui Potiomkin, scrisă în limba franceză, la Bender, în data de 23 august 1790 și adresată principelui Matei Cantacuzin în care acesta îi face o invitație de a veni în Taurida (Crimeea), pentru a-și întrema sănătatea. Potiomkin moare în 1791 în drum spre Iași, dar scrisoarea lui i-a determinat pe Cantacuzinii moldoveni să

1. Copia scrisorii lui Potiomkin, adresată lui Matei Cantacuzin, Bender, 23 august, 1790.

emigreze dincolo de Nistru, înființând mai apoi ramura Cantacuzinilor din Basarabia.

Matei a avut șase copii: Dimitrie, Ioan, Constantin, Gheorghe, Grigore și Alexandru. Gheorghe, care s-a stabilit cu traiul în Basarabia, este stră-străbunicul lui Pavel Cantacuzin. Gheorghe și Grigore au luptat cu vitejie în armatele țarului în timpul campaniilor napoleoniene. Grigore, ajuns colonel, va cădea în fruntea trupelor sale în bătălia de lângă Moscova (1812), iar Gheorghe va urma cariera de inginer militar după căsătoria din 1811 cu principesa Elena Mihailovna Gorceakov (Atanasiu 2006, 16). Cei doi tineri, Elena și Gheorghe, au făcut cunoștință la un bal în orașul Sankt Petersburg. S-au îndrăgostit și s-au căsătorit. Despre aceasta a scris și L.N. Tolstoi în romanul „Război și pace”. După nuntă, tânăra familie se stabilește cu traiul în Basarabia, la moșia din Mărcăuți, județul Hotin. Însă nu vor locui doar aici. Mult timp vor petrece la Hotin, unde mai aveau o casă. Iarna se vor afla la Chișinău, unde mama sa, care locuia mereu la Iași, avea o casă de lemn cu aripă (Халиппа 1899, 55). La Chișinău, principele Gheorghe, fiind amator de chefuri, era vizitat de personalități cunoscute, printre ele fiind și poetul A.S. Pușkin. Atmosfera din casa lui era ospitalieră și occidentală. Tot la Chișinău va locui într-o casă din cele mai bune pe atunci, de piatră, fratele lui Gheorghe, Ale-

xandru. La izbucnirea Eteriei, amândouă familii ale Cantacuzineștilor au plecat din Chișinău: familia unuia la Otaci, a altuia la Hotin, bărbații erau atrași în Eterie (Халиппа 1899, 57). „Elena Gorceakov (1794-1854), sora viitorului ministru de externe a Rusiei, o femeie cu un caracter minunat” (Халиппа 1899, 55), a fost înmormântată la Otaci, în curtea bisericii sf. Arhanghel Mihail. Mormântul ei s-a păstrat până astăzi.

În colecția transmisă de Irina Cantacuzin am depistat o copie fotografică a unui tablou în care este reprezentată întreaga familie a lui Gheorghe Matei Cantacuzin (1786-1857): soția Elena Gorceakov și copiii Grigore, Leon, Gheorghe, Aspasia, Mihail, Nicolae și Olga¹. Deși este o copie fotografică a acestui tablou, redă deslușit chipurile lor. Nu ne este cunoscut cine este autorul tabloului. Cunoaștem, că originalul lui se păstrează în familia urmașilor de pe linia Olgăi, stabiliți în Elveția. Grigore, născut în 1814, este străbunelul lui Pavel, iar bunelul lui este Gheorghe (numit și Iurie), fost prefect de Chișinău.

Fotografia, prin calitatea sa de exprimare autentică a lumii înconjurătoare și-a însușit un indiscutabil caracter documentar. Datorită acestui fapt, muzeele, odată apărute, nu au putut omite din rândul exponatelor lor fotografia (Hasnaș

¹MNIM, FA-10229-34.

2. Copia fotografică a tabloului unde sunt reprezentați membrii familiei lui Gheorghe Cantacuzin (în rândul trei, primul din dreapta): Grigore (rândul trei, al doilea din dreapta), Leon (rândul trei, al treilea din dreapta), Gheorghe (rândul trei, al patrulea din dreapta), Mihail (rândul doi, primul din dreapta), Aspasia (rândul doi, a doua din dreapta), Elena Cantacuzin (Gorchakov) (rândul doi, a treia din dreapta), Nicolae (rândul doi, al patrulea din dreapta); Olga (în primul rând).

1997, 289.) Uneori o fotografie face cât o mie de cuvinte, însă imaginile sunt și mai valoroase atunci când surprind momente marcante din istoria omenirii. Revenind la colecția amintită mai sus, ținem să menționăm că ea include fotografiile originale și copii pe care sunt reprezentați membrii familiei lui Gheorghe (Iurie) Grigore Cantacuzin (1848-1899), căsătorit cu Nadina Townley, care au avut următorii copii: Vladimir (tatăl lui Pavel), Gheorghe, Elena, Maria și Sofia.

În patrimoniul muzeului se păstrează imagini în care sunt reprezentați copiii lui Gheorghe (Iurie) Cantacuzin și urmașii lor. Colecția include câteva poze cu Sofia Iurievna Cantacuzin: portretul Sofiei², o imagine a Sofiei îmbrăcată în haine de soră de caritate³, expusă în sala Unirii la compartimentul Primul Război Mondial, și o

² MNIM, FA-10229-19.

³ MNIM, FA-10229-45.

3. Sofia Cantacuzin, sf. sec. XIX.

4. Sofia Cantacuzin, soră de caritate în timpul Primului Război Mondial, 1915.

imagine în care este reprezentată împreună cu Elena și Pavel Krupenski stând în hamac în livadă, datată cu anul 1910. Sunt prezente în colecție și portretele celor două surori ale Sofiei: Elena⁴ și Maria Cantacuzin⁵. Maria a fost căsătorită cu

⁴ MNIM, FA-10229-20.

⁵ MNIM, FA-10229-44.

5. Maria Cantacuzin (Catacazi), prima jumătate a sec. XX.

6. Elena Cantacuzin, sf. sec. XIX.

Mihail Catacazi. Gheorghe Iurievici Cantacuzin a stăpânit moșii la Lincăuți și Chincăuți. A fost căsătorit cu Elena Nicolaevna Trubcea, cu care a avut patru copii: Iurie, Alexei, Tamara și Olga. Fiul Iurie a absolvit Conservatorul „Unirea” din Chișinău, clasa violoncel a profesorului Gheorghe Iațencovschi. A continuat studiile la Conservatorul de Muzică și Artă dramatică din București, unde devine ulterior profesor. A murit în orașul Săvârșin din România. Alexei, Tamara și Olga au trăit și au murit în România (Cracan 1995, 272). În colecția de fotografii a muzeului se păstrează o imagine, datată cu anul 1930, unde sunt înfățișați Iurie Cantacuzin și profesorul Gheorghe Iațencovschi⁶.

⁶ MNIM, FB-21656-26.

7. Iurie Cantacuzin (primul din stânga) cu profesorul Gheorghe Iațencovschi, Chișinău, 1930.

Cea mai mare parte a colecției include totuși fotografii cu chipurile membrilor familiei principelui Vladimir Gheorghe Cantacuzin (1872-1937), general-maior rus, participant la războiul ruso-japonez și la Primul Război Mondial. Înainte de revoluția din 1917 s-a aflat în serviciul împăratului, având funcția de comandant al Gărzii imperiale de Husari din Țarskoe Selo. În timpul războiului civil, a luptat de partea lui Kolceak. În anul 1920, deghizându-se într-un artist (își rade barba și mustățile), reușește să se întoarcă în Basarabia (Cantacuzene 1993, 342). Căsătorit în prima căsătorie cu văduva Sofia Feodorovna Șafirov (născută Miciu), originară din gubernia Basarabia. Împreună au avut următorii copii: Pavel, născut la 19 decembrie 1902, Serghei, la 3 octombrie 1906 și Tatiana, la 28 noiembrie 1903. Copiii soției din prima căsătorie: Natalia (1894), Eugenia (1895) și Alexandru (1898)⁷. Muzeul deține o fotografie originală efectuată la Chișinău și datată cu anul 1910, pe care este înfățișat principele Vladimir cu cei trei copii: Pavel, Serghei și Tatiana⁸.

⁷ MNIM, FB-22285-1.

⁸ MNIM, FB-22285-12.

8. Principele Vladimir Cantacuzin cu copiii: Pavel (rândul doi, în picioare), Serghei și Tatiana, Chișinău, 1910.

9. Soții Vladimir și Sofia Cantacuzin, Moscova, 1904.

Originală este și imaginea efectuată în atelierul lui P. Pavloff din Moscova, în 1904, unde sunt reprezentați soții Vladimir și Sofia Cantacuzin⁹. O imagine a Sofiei cu cei trei copii din prima căsătorie, efectuată în atelierul lui Ch. Lichenberg din Odesa, în anul 1900¹⁰, face parte din această colecție. Portretul lui Vladimir Cantacuzin, efectuat în atelierul lui T. Baraschy din București în anii '30 ai sec. XX¹¹ întregeste colecția de fotografii a acestei familii. Principele Vladimir Cantacu-

10. Sofia Cantacuzin (Șafirov) cu copiii din prima căsătorie, Odesa, 1900.

zin moare la Ocnîța în anul 1937. Soția lui Sofia a murit la Craiova¹².

Ultimul descendent al familiei Cantacuzin în Basarabia se consideră fiul lui Vladimir, Pavel Cantacuzin¹³.

Serghei, fratele lui Pavel, a avut o soartă tragică. Despre soarta lui aflăm din ziarul *Bessarabskaia Počta* din 16 decembrie 1931, care se păstrează în colecția de periodice a muzeului¹⁴. În articolul *Principele S. Cantacuzin a rănit pe inspectorul său și singur s-a împușcat* se descrie drama care s-a întâmplat într-o bancă din Chișinău. Serghei lucra în această perioadă la banca „Creditul agricultorilor”. Într-o zi el a intrat în biroul directorului băncii tocmai atunci, când acesta avea o discuție cu inspectorul N. Toderescu din București, care venise cu un control la această bancă. Văzând că directorul este nevoit să dea unele explicații, Serghei se implică în discuție. Toderescu

⁹ MNIM, FB-22285-13.

¹⁰ MNIM, FB-22285-14.

¹¹ MNIM, FB-22285-23.

¹² MNIM, FB-24219-15.

¹³ MNIM, FA-10229-42.

¹⁴ MNIM, FB-24219-17.

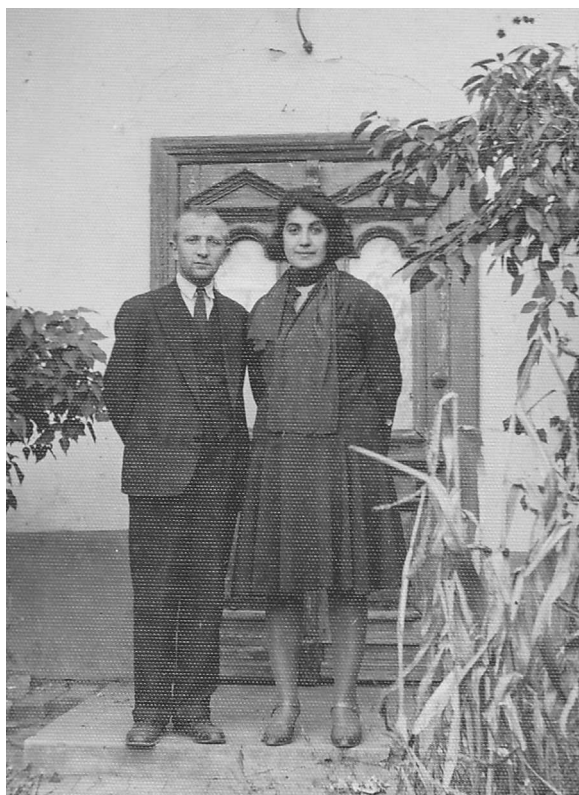

11. Principele Vladimir Cantacuzin, București, anii '30, sec. XX.

13. Pavel Cantacuzin în Siberia, Peciora, 1954.

i-a zis foarte urât acestuia să tacă și l-a alungat din birou. Serghei s-a supărat foarte tare și, plecând acasă să ia prânzul, a luat revolverul marca „Brauning”. De fapt, el urma să plece în deplasare în județ, dar s-a defectat automobilul băncii și a fost nevoit să se întoarcă la serviciu. Intrând în bancă, pe coridor se întâlnește cu Toderescu și-i zice să-și ceară scuze. Probabil, a fost insultat din nou, odată ce Serghei scoate revolverul, îl împușcă pe inspector și se împușcă și el. Pentru membrii familiei Cantacuzin onoarea valora mai mult decât viața. Autorul articolului vorbește despre Serghei ca despre o persoană provenită dintr-o familie cu o educație aleasă, care nu permitea un asemenea comportament. El n-a putut ierta un

12. Serghei Cantacuzin cu soția, Chișinău, anii '30, sec. XX.

comportament grosolan, l-a împușcat pe inspector și, înțelegând ce a făcut, și-a pus capăt zilelor. Pe lângă fotografia în care este reprezentat Vladimir Cantacuzin cu copiii, printre care și Serghei la vârsta de opt ani, muzeul păstrează o fotografie originală, din perioada interbelică, în care este reprezentat Serghei cu soția lui¹⁵. Serghei Cantacuzin a fost înmormântat în Cimitirul Central din Chișinău, numit impropriu armenesc. Tatiana, unica fiică a lui Vladimir, a absolvit Institutul fetelor cu educație aleasă Smolnâi. Se stinge din viață la Paris, în anul 1982.

Pavel Cantacuzin, considerat ultimul descendent al Cantacuzinilor în Basarabia, a avut o soartă grea. S-a născut în anul 1902 la Chișinău. Provenind dintr-o familie de militari, la vârsta de 10 ani, este trimis la Liceul Militar (Școala de cadeți) din Odesa. Evenimentele revoluționare ce au loc în Rusia (1917) și mai apoi cele din Basarabia (1918) îl prind pe Pavel de cealaltă parte a Nistrului. În 1918, împreună cu alți elevi din clasele superioare ale Liceului Militar din Odesa, au fost mobilizați în armata lui Denikin. După dezastrul care urmasă, este arestat de bolșevici și

¹⁵ MNIM, FB-22285-24.

condamnat la moarte. În ultimul moment scapă de închisoare și este mobilizat în divizia lui Kotovski. Când divizia se îndreaptă spre frontul polonez, se îmbolnăvește de tifos exantematic și este părăsit într-o stație. Scapă ca prin minune și face câteva încercări de a trece Nistrul pentru a reveni în Basarabia, dar ele se termină cu eșec. Este nevoit să trăiască în condițiile de construire a unei societăți noi, așa-zisă socialistă, înstrăinat de familia rămasă la Chișinău. Se stabilește cu traiul la o mătușă ce locuia în orașul Kiev. Încearcă să se aranjeze la serviciu, dar în afară de paznic, nu-l acceptau niciăieri. Cineva l-a denunțat că provine dintr-un neam domnesc și toate nenorocirile i se trag de la acest denunț. A început o viață plină de mizerii, mereu hărțuit de GPU, mereu supravegheat, de multe ori întemnițat. Totuși absolvește școala de șoferi, mai apoi fiind acceptat la studii prin corespondență la Institutul de transporturi din Kiev, pe care îl absolvește în anul 1934. Însă în același an este exilat în regiunea Arhanghelsk. În 1937, după expirarea termenului de exil, este din nou arestat și condamnat de „troică” la 10 ani de lagăr, pe care i-a făcut în mai multe lagăre, la muncile cele mai grele. Cel mai mult s-a reținut în lagărul din Peciora. În 1947, când au expirat cei 10 ani, i-au dat domiciliu forțat pe veci la Peciora, fiind tot timpul considerat condamnat politic (Postică 2001, 83). Munca grea și istovitoare, suferința sufletească la care a fost supus, i-au zdruncinat sănătatea. În urma unui atac de cord rămâne invalid pentru tot restul vieții.

La 22 iunie 1956, din lipsă de probe, Judecătoria regiunii Arhanghelsk a clasat dosarul penal ce-i fusese intentat lui Pavel Cantacuzin la 10 noiembrie 1937 și l-a reabilitat¹⁶.

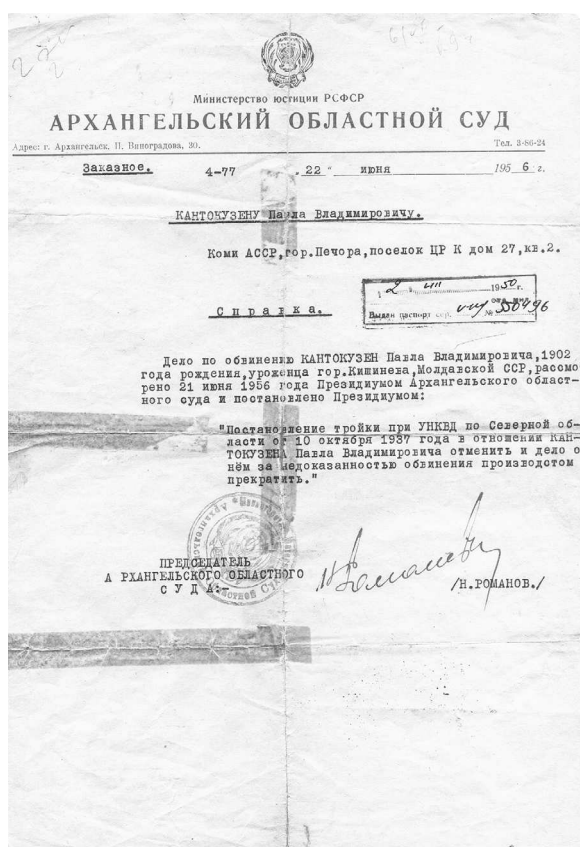
În 1960 Pavel Cantacuzin se întoarce la Chișinău, orașul în care s-a născut și a copilărit. Aici își găsește doar două rude mai apropiate, mătușa de pe mamă Iulia Fediukina și fiica acesteia Tatiana Ciugurean. În 1964 se căsătorește cu Irina Chicu (Kareakin)¹⁷, descendentă de vițe nobiliare rusești și germane. Tatăl ei a fost Lev Kareakin¹⁸, fiul mareșalului nobilimii din gubernia Poltava, militar de profesie. Pe linia mamei se trăgea din neamul aristocrat von Roth din Germania. Muzeul deține o fotografie a bunelor Irinei¹⁹, imor-

¹⁶ MNIM, FB-22285-37.

¹⁷ MNIM, FB-22285-28.

¹⁸ MNIM, FB-22285-30.

¹⁹ MNIM, FB-22285-29.

14. Certificatul de reabilitare, eliberat lui Pavel Cantacuzin de Judecătoria regiunii Arhanghelsk, 22 iunie 1956.

15. Soții Pavel și Irina Cantacuzin, Chișinău, 1965.

talizați la 1911 într-un atelier din Kiev. Irina s-a născut la Kiev. După evenimentele din 1917, rămasă orfană, este nevoită să se mute cu traiul în Basarabia împreună cu familia Mariei, sora ei mai mare. Maria era căsătorită cu Boris Bușilă, originar din sudul Basarabiei. În 1941 familia Mariei Bușilă a fost deportată în Kazahstan²⁰.

²⁰ MNIM, FB-22285-33.

16. Lev Kareakin, tatăl Irinei Cantacuzin, 1916.

17. Alexander Ludvigovici von Roth cu soția Vilhelmina Gheorghievna, bunei Irinei Cantacuzin, Kiev, 1911.

Boris Bușilă a murit în lagărul din Sverdlovsk²¹. Irina Cantacuzino a absolvit școala primară din Taraclia, apoi liceul de fete „Principesa Dadiani” și Facultatea de Agronomie a Universității din Iași. Au trăit împreună cu Pavel timp de 28 de ani, având o căsnicie fericită, bazată pe dragoste și stimă reciprocă. S-a stins din viață la 15 aprilie 2007.

Întorcându-se la baștină, Pavel, din cauza sănătății șubrede ca urmare a aflării în Gulag, n-a putut să se încadreze în câmpul muncii, având grad de invaliditate pe viață²². Pensia mizeră i-a putut asigura un trai modest până la moarte. Moare la 15 octombrie 1992²³ și este îngropat în cimitirul de pe strada Armeană, lângă bunicul Cheorghe (Iurie) și fratele Serghei.

În patrimoniul MNIM se păstrează și alte categorii de piese, care au aparținut familiei Cantacuzin. Din categoria obiecte menționăm un pince-

nez, sec. XIX²⁴, o balanță din os de broască țestoasă cu un set de greutate²⁵, sec. XIX, cuțite, sf. sec. XIX - înc. sec. XX²⁶, un sașeu pentru păstrarea batistelor sau șervețelilor, anii '30, sec. XX²⁷. Câteva ștergare de masă, șervețele, panoul „Câini de vânătoare”, o fața de pernă, brodate de Irina Cantacuzin, fac parte din categoria de obiecte croșetate și brodate a patrimoniului muzeal.

Muzeul nostru păstrează, deși cu mult mai puțin, și mărturii despre neamul Krupenski. În colecția de fotografii transmisă de Irina Cantacuzin am depistat nouă imagini pe care sunt înfățișați membrii familiei lui Mihail Nicolaevici Krupenski. Tot aici am găsit și o imagine/carte poștală a conacului „Pavlovca”, datată cu sfârșitul secolului XIX²⁸. Conacul a aparținut lui Pavel Nicolaevici Krupenski, fratele lui Mihail Krupenski, deputat în Duma de Stat a Rusiei. Neamul Cantacuzinilor a fost înrudit cu neamul Krupenski.

²⁴ MNIM, FB-24037.

²⁵ MNIM, FB-24038.

²⁶ MNIM, FB-24448-24449.

²⁷ MNIM, FB-19536.

²⁸ MNIM, FB-22285-3.

²¹ MNIM, FB-24219-15.

²² MNIM, FA-10911-10.

²³ MNIM, FA-10911-11.

18. Conacul „Pavlovca”, sf. sec. XIX.

Maria, fiica lui Matei Krupenski, viceguvernator al Basarabiei între anii 1816-1823, a fost căsătorită cu Grigore Cantacuzin, fiul lui Gheorghe Cantacuzin, eteristul. Astfel, Maria Krupenski este străbunica lui Pavel Cantacuzin.

În urma anexării Basarabiei de către Imperiul Rus, doi fii ai serdarului Iordache Krupenski au ales să rămână în Basarabia. Matei și Teodor au întemeiat, astfel, două ramuri basarabene ale familiei Krupenski. Ambii se căsătoresc în familii fanariote refugiate după 1812 în Rusia. Matei Krupenski a fost căsătorit cu Ecaterina Comnen, fiica generalului Hristofor Marcovici Comnen și a Mariei Moruzi, al cărei tată, Alexandru Moruzi, mare dragoman al Porții, a fost decapitat în 1769, la ordinul sultanului. Teodor Krupenski se căsătorește cu Smaranda Moruzi, fiica marelui dragoman al Porții Dimitrie Moruzi, decapitat din ordinul sultanului pentru înaltă trădare în negocierile cu rușii la București în 1812 (Suveică 2014, 337).

Descendenții celor două branșe ale neamului Krupenski au avut roluri importante în viața politică, socială și culturală a Basarabiei și chiar a statului rus. „Un loc aparte între nobilimea basarabeană îl ocupa marea familie Krupenski, care, după spusele unora, deținea în Adunarea Nobilimii 52 de voturi. Cel mai în vârstă membru al acestei familii, Mihail Nicolaevici Krupenski, deținea funcția de mareșal al Adunării Nobilimii...” (Упысов 2011, 112). Reprezentanții familiei Krupenski au menținut peste 40 de ani titlul de mareșal al nobilimii din județul Hotin și timp de 20 de ani au avut calitatea de mareșal al nobilimii din Basarabia (Bezviconi 1939, 51).

Mihail Nicolaevici Krupenski (1851-1905), „adevărat părinte al nobilimii, boier de concepții vechi și ospitalitate largă” (Bezviconi 1939, 49), a fost nepotul lui Matei Krupenski. El a fost mareșal al nobilimii în județul Hotin în anii 1884-1897, apoi mareșalul Adunării Nobilimii basarabene în anii 1897-1905. A fost căsătorit cu Ana Nicolaevna Catarji (1852-1927). Au avut următorii copii: „Eliza, măritată cu G.D. Krupenski, Nicolae, mareșal de Hotin, însurat cu prințesa Natalia Meșcerski, Simeon, însurat cu Sofia Cernavski, ofițer al gărzii, ucis de bolșevici, Alexandru, președinte de zemstvă și primar de Bălți, însurat cu Ecaterina Akimov, Gheorghe, însurat cu Elena de Carrier, Elena, domnișoară de onoare a Curții, Pavel, diplomat, însurat cu Eliza Sutzo” (Bezviconi 1939, 49). Prin străduința lui Mihail Krupenski la Chișinău sa construit pensionul-orfelinat pentru copiii de nobili (Danilov 2014, 19). Pensionul-orfelinat a fost una dintre cele mai frumoase clădiri din Chișinăul de altădată. În incinta lui mai târziu a fost deschis Gimnaziul nr. 3 pentru băieți. În acest local și-a ținut ședințele Sfatul Țării, iar mai apoi și-a avut sediu Facultatea de Agronomie a Universității din Iași. Actualmente aici își are sediu Academia de Arte din Republica Moldova.

Începând cu secolul XIX și până la căderea monarhiei, reprezentanții familiei Krupenski au servit cu supunere și devotament curtea țaristă. „Matei Krupenski este numit, la început, consilier al Departamentului al 2-lea care avea, între alte atribuții, și acele economico-financiare, iar în 1818 este ridicat la rangul de președinte al acestui departament”. Pentru „deosebitul devotament” față de guvern nu este dat în judecată, când încurcă afacerile departamentului cu buzunarul propriu, ci este obligat doar să demisioneze de bună voie (Constantin, Negrei, Negru 2012, 345).

Din rândul clanului Krupenski au ieșit trei diplomați: frații Anatolie Nicolaevici Krupenski, ambasador al Rusiei la Viena, Londra și Roma, și Vasile Nicolaevici Krupenski, ambasador al Rusiei în China și în Japonia. Diplomat de profesie a fost și Pavel Krupenski, fiul lui Mihail Nicolaevici Krupenski. El s-a ocupat de cercetarea trecutului familiei sale, făcând arborele genealogic al acestei familii. A fost căsătorit cu Eliza Sutzo, fiica generalului Alexandru Dimitrie Sutzo și a Sofiei, născută Mavrocordat, fostă mare doamnă

19. Frații Gheorghe (în uniformă de gimnazist), Pavel și Elena Krupenski, Chișinău, 1903.

20. Elena Krupenski (prima din stânga) cu fratele Pavel și cumnata Ela (soția lui Gheorghe), prima jumătate a sec. XX.

de onoare a reginei Greciei, Sofia. În anul 1940 se refugiază în România. Dar în scurt timp este arestat. Moare în închisoarea „Jilava” de lângă București.

Cele câteva fotografii din colecția Irinei Cantacuzin îi înfățișează pe copiii și soția lui Mihail Krupenski. O imagine efectuată la Chișinău în 1903 îi reprezintă pe frații Gheorghe, Pavel și Elena Krupenski²⁹. Elena, îmbrăcată în rochie albă, stă așezată în fotoliu. Gheorghe, îmbrăcat în uniformă de gimnazist, stă în picioare lângă ea. Pavel, în cămașă albă și pantaloni negri, ține în mână o pălărie. O altă imagine datată cu anul 1910 îi reprezintă pe Elena și Pavel Krupenski și pe Ela, soția lui Gheorghe, născută de Carier³⁰. Sunt reprezentați pe o alee ce duce spre poarta unui conac. Doamnele sunt îmbrăcate în rochii lungi, cu jachete, pălării, poartă umbrele. Pavel Krupenski, îmbrăcat la costum, cu pălărie pe cap,

ține în mână o tașcă. În timpul odihnei, într-o livadă, așezați în hamac, sunt înfățișați Elena și Pavel Krupenski împreună cu Sofia Iurievna Cantacuzin³¹. Fotografia este făcută în anul 1910. „La moșia Seliște” este intitulată o altă fotografie. Pe fundalul conacului de la moșia Seliște, județul Hotin³², care aparținea familiei Krupenski, surprinși în timpul jocului de golf, sunt înfățișați frații Alexandru și Pavel Krupenski, Sofia Cantacuzin și Sofia Mihailovna (așa este prezentată în colecția de predare în patrimoniu)³³. Alexandru Mihailovici Krupenski a susținut Unirea Basarabiei cu România. În perioada interbelică a deținut funcția de președinte al Ligii proprietarilor funciari Bălți. Pavel Krupenski mai este surprins în timp ce fumează, împreună cu Larisa Cantacuzin (numită și Lelea), într-o altă imagine³⁴. Ana Krupenski (Catarji), îmbrăcată într-o fustă

²⁹ MNIM, FA-10229-5.

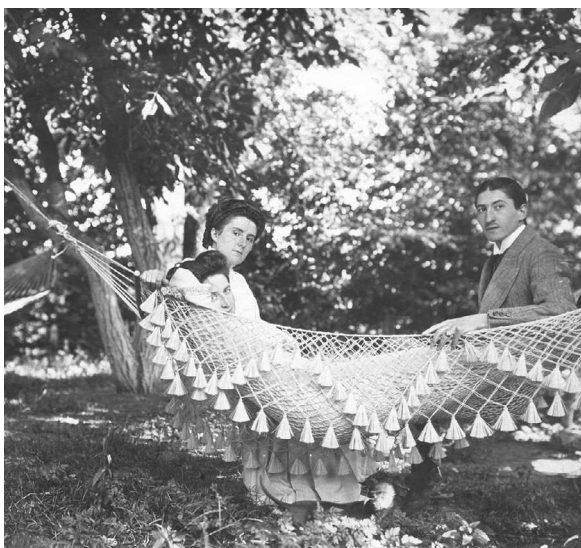
³⁰ MNIM, FA-10229-10.

³¹ MNIM, FA-10229-7.

³² În prezent satul Seliște/Selișce se află în raionul Securenii, pe teritoriul Ucrainei.

³³ MNIM, FA-10229-8.

³⁴ MNIM, FB-22285-9.

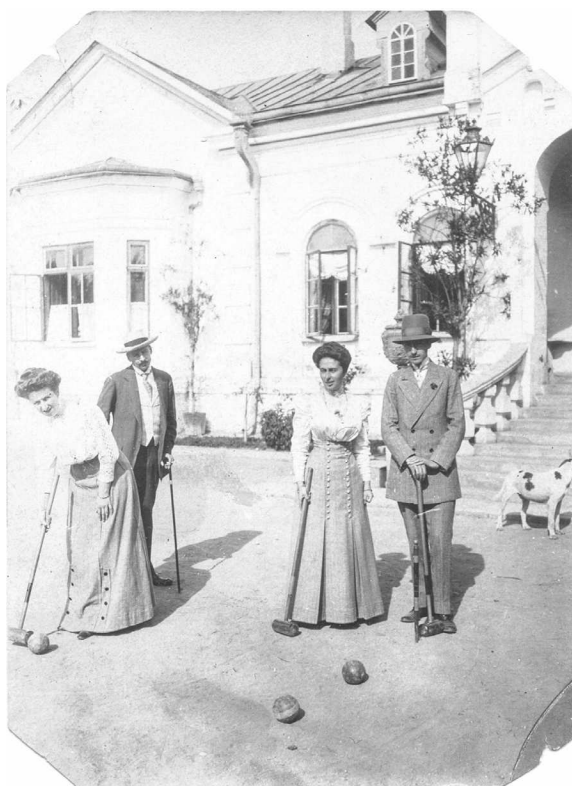

21. Pavel Krupenski cu sora Elena și Sofia Iurievna Cantacuzin, Chișinău, 1910.

lungă, de culoarea neagră, și o bluză cu mâneca lungă, este înfățișată stând pe o bancă în parc. În spatele ei, în picioare, stă fiul Pavel. Celelalte două doamne nu ne sunt cunoscute. Imaginea este făcută în anul 1920³⁵.

Ana Krupenski (Catarji) (1852-1927) s-a ocupat mult cu caritatea. În anul 1884, la Chișinău se încheagă primul Comitet de binefacere, care întemeiază spitalul de copii. Acest edificiu, mulți ani de-a rândul era unicul spital adaptat pentru tratamentul îngrijit și chirurgia infantilă, deservind întreaga Basarabie. Trata două treimi de bolnavi în mod gratuit. Propășirea spitalului se datora unor inimoase epitrope, printre ele fiind și Ana Krupenski. În 1900 are loc adunarea generală a doamnelor care activează pe tărâmul binefacerii. Un comitet de patronaj ia ființă sub președinția Anei Krupenski (Bezviconi 1943, 140). Ana Catarji a pus temelia Casei de muncă „Albina” din Chișinău, a fost epitrop a liceului „Prințesa Dadiani”, reorganizatoarea orfelinatului „Balș” (Bezviconi 1939, 52). Este înmormântată în Cimitirul „Armenesc”. Mormântul ei seamănă cu un mausoleu și s-a păstrat până astăzi.

Nobilii basarabeni în epoca țaristă aveau o mare trecere la curtea imperială. Pe lângă bărbații, care ocupau diferite funcții de stat și în armată, femeile dețineau și ele funcții pe lângă împărăteasa Rusiei. În lista domnișoarelor de onoare ale împărătesei figurau multe nume de familii

22. La moșia Seliște, județul Hotin (de la stânga spre dreapta: Sofia Iurievna Cantacuzin, Alexandru Krupenski, Sofia Mihailovna și Pavel Krupenski), prima jumătate a sec. XX.

23. Pavel Mihailovici Krupenski cu Larisa Cantacuzin, prima jumătate a sec. XX.

³⁵ MNIM, FB-22285-4.

24. Ana Nicolaevna Krupenski (Catarji) (pe scaun, prima din stânga) cu fiul Pavel și două necunoscute, 1920.

ale nobililor basarabeni. Una dintre reprezentantele neamului Krupenski, care a exercitat rolul de domnișoară de onoare a împărătesei Rusiei, a fost și Elena Krupenski. Ea figurează în lista comună a domnișoarelor de onoare din anul 1916. Astfel de liste se publicau în fiecare an în Calendarul-adresă al Imperiului Rus. În lista din 1916 este înscrisă și principesa Elena Iurievna Cantacuzin. Presupunem că este vorba de sora principelui Vladimir Cantacuzin.

În afară de pozele de grup, descrise mai sus, în care a fost prezentată și Elena Krupenski, muzeul păstrează două poze unde este înfățișată de una singură. Una datează cu anul 1911³⁶ și este făcută la Moscova, iar cealaltă, cu anul 1913³⁷. Aceste poze ne oferă posibilitatea de a vedea cum se îmbrăcau domnișoarele de onoare. Elena Krupenski a fost o perioadă tutorele gimnaziului „Natalia Dadiani”. A murit la București în 1972, la vârsta de 90 de ani. În colecția despre care vorbim se găsește o imagine în care Elena Krupenski este înfățișată la o vârstă înaintată.³⁸ Dintre lucrurile personale, care au aparținut nobilei Elena Krupenski muzeul deține două bucăți de dantelă și un set de șervețele, datate cu începutul secolului XX.

³⁶ MNIM, FB-22285-6.

³⁷ MNIM, FB-19792-1.

³⁸ MNIM, FA-10229-11.

25. Elena Mihailovna Krupenski, Moscova, 1911.

26. Elena Mihailovna Krupenski, domnișoară de onoare a împărătesei Alexandra Feodorovna, 1913.

Muzeul mai păstrează două cărămizi³⁹ și cuie⁴⁰ de la casa cu „adevărat istorică” a lui Teodor Krupenski. Conacul consilierului titular Teodor Krupenski, unul dintre primele edificii cu două nivele din orașul Chișinău, a fost construit după 1812 pe strada Caușanskaia⁴¹. Între pereții lui, nobilimea basarabească l-a avut la bal în mai 1818 pe împăratul Rusiei Alexandru I (Халиппа 1899, 16). Aici s-au dat primele reprezentații teatrale din Basarabia. De-a lungul timpului casa a suferit multiple modificări. Cutremurul de pământ din 1977 a afectat-o foarte mult. Zăcând îndelung într-o stare avariată, pe la mijlocul anilor '90 a fost demolată. Conacul Teodor

³⁹ MNIM, FB-18986.

⁴⁰ MNIM, FB-18987.

⁴¹ În perioada țaristă a mai fost numită Nicolaevskaia, în cea sovietică – Frunze, în prezent, strada Columna.

I. Krupenski, monument de importanță istorică și arhitecturală, a fost „reconstruit” și integrat unui proiect imobiliar care însumează un bloc de peste zece etaje, cu apartamente de lux. Parterul edificiului și etajul reprezintă, de fapt, o imitație a Casei Krupenski.

Din cele relatate observăm că fotografia predominantă în colecțiile descrise mai sus. Ea ilustrează momente și personalități ce reflectă istoria familiilor Cantacuzin și Krupenski, constituind un exponat important din patrimoniul muzeului. Celelalte categorii de piese muzeale, la rândul lor, prezintă un prețios izvor istoric. Cercetarea și valorificarea lor este cu certitudine o contribuție la cunoașterea și studierea istoriei, în cazul nostru, la studierea fenomenului elitei nobiliare basarabene.

Bibliografie

- Atanasiu 2006:** M.B. Atanasiu, Cantacuzinii din Basarabia și din Rusia (sf. sec. al XVIII-lea și sec. al XIX-lea). Constelații Ieșene I/4, 2006, 14-19.
- Bezviconi 1939:** Gh. Bezviconi, Familia Krupenski în Basarabia. Din trecutul nostru 10, 1939, 5-52.
- Bezviconi 1943:** Gh. Bezviconi, Profiluri de ieri și de azi (București: editura Librăriei Universitare I. Carabaș 1943).
- Cantacuzène 1993:** J.M. Cantacuzène, Milles ans dans les Balcanes (Paris 1993).
- Constantin, Negrei, Negru 2012:** I. Constantin, I. Negrei, Gh. Negru, Ioan Pelivan istoric al mișcării de eliberare națională din Basarabia (București 2012).
- Cracan 1995:** A. Cracan, Cantacuzinii în Basarabia. Fragmente istorice. In: Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei (Chișinău 1995), 270-273.
- Danilov 2014:** M. Danilov, Pensionul-orfelinat pentru copiii de nobili din Chișinău și străduințele lui Mihail Krupenski. In: Studii de arhondologie și genealogie, vol. II (Chișinău 2014), 19-25.
- Hasnaș 1997:** M. Hasnaș, Fotografia – document și exponat. Retrospectivă. Tyragetia IV-V (Chișinău 1997) 287-291.
- Postică 2001:** E. Postică, Istoria unui destin încarcerat: Principele Pavel Cantacuzin. In: Symposia Professorum. Seria Istorie. Materialele Sesiunii științifice din 4-5 mai 2001 de la Universitatea Liberă Internațională din Moldova (ULIM) (Chișinău 2001), 80-84.
- Suveică 2014:** S.V. Suveică, Familia Krupenski și elita istorică a Basarabiei. Dialog cu Petre Guran, realizat de Svetlana Suveică (Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza” 2014).
- Урусов 2011:** С.Д. Урусов, Записки губернатора: Кишинев 1903-1904 (издатель А. Маринчук) (Кишинэу 2011).
- Халиппа 1899:** И. Халиппа, Город Кишинев времен жизни в нем А.С. Пушкина. 1820-1823 (Кишинев 1899).

Materials related to the elite of the nobility of Bessarabia – the families of Cantacuzin and Krupensky in the collections of the National Museum of the History of Moldova

Keywords: heritage, museum, elite of the nobility, Bessarabia, photography.

Abstract: The aim of the museum is to collect and store various objects. It gives the evidences of the past the possibility of “surviving” to the present day. At the same time, the museum should present these materials to the attention of the public, showing the origins of civilization, life in all its complexity, thereby helping the

visitor to better understand the world with its secrets. Considering the role of the museum heritage in the development of society, we carried out a study of the collections of the National Museum of the History of Moldova related to the history of the Bessarabian noble families. The Cantacuzins and the Krupensky are two families, belonging to the elite of the nobility and having a centuries-old history. In our study we are considering the Bessarabian branch of these families. From 1991 to 2005 the National Museum of History of Moldova accepted as a gift and purchased important materials reflecting the history of the Cantacuzin family. These materials were collected by Irina Cantacuzin, the wife of the last descendant of the Bessarabian Cantacuzins, Pavel (1902-1992). Of particular value is the collection of documents and photographs of the family of Pavel Cantacuzin, collected and transferred to the museum by A. Krakan in 1993. It consists of about 50 units, among which 36 are originals and copies of photographs relating to the period from the 19th century to 1990. It is this collection that contains a number of photographs with representatives of the family of Krupensky, who were related to the Cantacuzins. In 2001, the NMHM received another collection of documents, photographs and other materials related to the Bessarabian Prince Pavel Cantacuzin. It reflects his life and activities during the period of imprisonment and after rehabilitation. The museum collections hold several things and household items belonging to these families.

Museum collections are a valuable historical source. Their research and use in exhibitions undoubtedly contributes to understanding and studying the phenomenon of the Bessarabian nobility elite.

List of illustrations:

1. A copy of Potemkin's letter to Matei Cantacuzin, Bender, August 23, 1790.
2. A photocopy of the picture depicting family members of Gheorghe Cantacuzin (first from the right in the third row): Grigore (second from the right in the third row), Leon (third from the right in the third row), Gheorghe (fourth on the right in the third row), Mihail (first from the right in the second row), Aspasia (second from the right in the second row), Elena Cantacuzin (Gorchakova) (third from the right in the second row), Nicolae (fourth from the right in the second row); Olga (in the first row).
3. Sophia Cantacuzin, the end of the 19th century.
4. Sophia Cantacuzin, medical nurse during the First World War, 1915.
5. Maria Cantacuzin (Katakazi), the first half of the 20th century.
6. Elena Cantacuzin, the end of the 19th century.
7. Yury Kantakuzin (left) with Professor Georgy Yatsenkovsky, Chisinau, 1930.
8. Prince Vladimir Cantacuzin with children: Pavel (standing in the second row), Sergei and Tatyana, Chisinau, 1910.
9. Spouses Vladimir and Sophia Cantacuzin, Moscow, 1904.
10. Sophia Cantacuzin (Shafirova) with children from her first marriage, Odessa, 1900.
11. Prince Vladimir Cantacuzin, Bucharest, 1930s.
12. Sergei Cantacuzin with his wife, Chisinau, 1930s.
13. Pavel Cantacuzin in Siberia, Pechora, 1954
14. Certificate of Rehabilitation issued to Pavel Cantacuzin by the Arkhangelsk Region Court, June 22, 1956.
15. Spouses Pavel and Irina Cantacuzin, Chisinau, 1965.
16. Lev Karyakin, the father of Irina Cantacuzin, 1916
17. Alexander Ludwigovich von Roth with his wife Wilhelmina Georgievna, Irina Cantacuzin's grandparents, Kiev, 1911.
18. The Pavlovka Manor, the end of the 19th century.
19. Brothers Gheorghe (in the form of a schoolboy), Pavel and Elena Krupensky, Chisinau, 1903.
20. Elena Krupensky (first from the left) with her brother Pavel and sister-in-law Ella (Gheorghe's wife), the first half of the 20th century.
21. Pavel Krupensky with his sister Elena and Sophia Yurievna Cantacuzin, Chisinau, 1910.
22. In the estate of Seliște, the Hotin Uyezd (from left to right: Sophia Yurievna Cantacuzin, Alexander Krupensky, Sophia Mikhailovna and Pavel Krupensky), the first half of the 20th century.
23. Pavel Mikhailovich Krupensky with Larisa Cantacuzin, the first half of the 20th century.
24. Anna Nikolaevna Krupensky (Catargi) (sitting first on the left) with her son Pavel and two unknowns, 1920.
25. Elena Mikhailovna Krupensky, Moscow, 1911.
26. Elena Mikhailovna Krupensky, maid of honor of the Empress Alexandra Feodorovna, 1913.

**Свидетельства об элите дворянства Бессарабии –
семействах Кантакузиных и Крупенских в коллекциях
Национального музея истории Молдовы**

Ключевые слова: наследие, музей, элита дворянства, Бессарабия, фотография.

Резюме: Целью музея является собирание и хранение различных свидетельств. Он дает документам прошлого возможность «дожить» до наших дней. В то же время музей должен представлять эти документы вниманию публики, показывая истоки цивилизации, жизнь во всей ее сложности, тем самым помогая посетителю глубже познать мир с его тайнами. В контексте роли музейного наследия в развитии общества нами было осуществлено исследование коллекций Национального музея истории Молдовы, имеющих отношение к истории бессарабских дворянских семейств. Кантакузины и Крупенские – это два рода, относящихся к элите дворянства и имеющих многовековую историю. Наше исследование посвящено бессарабской ветви этих семейств. На протяжении 1991-2005 гг. Национальный музей истории Молдовы принимал в дар и закупал важные материалы, отражающие историю рода Кантакузиных. Они были собраны Ириной Кантакузиной, женой последнего потомка бессарабских Кантакузиных, Павла (1902-1992). Особую ценность представляет коллекция документов и фотографий семьи Павла Кантакузина, собранная и переданная в фонды музея А. Кракан в 1993 году. Она объединяет около 50 единиц, среди которых 36 – оригиналы и копии фотографий, относящихся к периоду с XIX века по 1990 год. Именно эта коллекция содержит ряд фотографий с представителями рода Крупенских, которые состояли в родстве с Кантакузиными. В 2001 году в фонды НМИМ поступила другая коллекция документов, фотографий и прочих материалов, относящихся к бессарабскому князю Павлу Кантакузину. Она отражает его жизнь и деятельность в период заключения и после реабилитации. В музейных фондах хранятся несколько вещей и предметов домашнего обихода, принадлежавших этим семьям.

Музейные коллекции представляют собой ценный исторический источник. Их исследование и экспозиционное освоение, несомненно, способствует пониманию и изучению явления бессарабской дворянской элиты.

Список иллюстраций:

1. Копия письма Потемкина, адресованного Матвеем Кантакузину, Бендеры, 23 августа 1790 г.
2. Фотокопия картины, на которой представлены члены семьи Георгия Кантакузина (первый справа в третьем ряду): Григорий (второй справа в третьем ряду), Леон (третий справа в третьем ряду), Георгий (четвертый справа в третьем ряду), Михаил (первый справа во втором ряду), Аспазия (вторая справа во втором ряду), Елена Кантакузина (Горчакова) (третья справа во втором ряду), Николай (четвертый справа во втором ряду); Ольга (в первом ряду).
3. Софья Кантакузина, конец XIX в.
4. Софья Кантакузина, сестра милосердия во время Первой мировой войны, 1915 г.
5. Мария Кантакузина (Катакази), первая половина XX в.
6. Елена Кантакузина, конец XIX в.
7. Юрий Кантакузин (слева) с профессором Георгием Яценковским, Кишинев, 1930 г.
8. Князь Владимир Кантакузин с детьми: Павлом (стоит во втором ряду), Сергеем и Татьяной, Кишинев, 1910 г.
9. Супруги Владимир и Софья Кантакузины, Москва, 1904 г.
10. Софья Кантакузина (Шафинова) с детьми от первого брака, Одесса, 1900 г.
11. Князь Владимир Кантакузин, Бухарест, 30-е гг. XX в.
12. Сергей Кантакузин с женой, Кишинев, 30-е гг. XX в.
13. Павел Кантакузин в Сибири, Печора, 1954 г.
14. Свидетельство о реабилитации, выданное Павлу Кантакузину судом Архангельской области, 22 июня 1956 г.
15. Супруги Павел и Ирина Кантакузины, Кишинев, 1965 г.
16. Лев Карякин, отец Ирины Кантакузиной, 1916 г.
17. Александр Людвигович фон Рот с женой Вильгельминой Георгиевной, дед и бабушка Ирины Кантакузиной, Киев, 1911 г.
18. Усадьба «Павловка», конец XIX в.
19. Братья Георгий (в форме гимназиста), Павел и Елена Крупенские, Кишинев, 1903 г.

20. Елена Крупенская (первая слева) с братом Павлом и невесткой Эллой (женой Георгия), первая половина XX в.
21. Павел Крупенский с сестрой Еленой и Софьей Юрьевной Кантакузиной, Кишинев, 1910 г.
22. В имении Селиште Хотинского уезда (слева направо: Софья Юрьевна Кантакузина, Александр Крупенский, Софья Михайловна и Павел Крупенские), первая половина XX в.
23. Павел Михайлович Крупенский с Ларисой Кантакузиной, первая половина XX в.
24. Анна Николаевна Крупенская (Катаржи) (сидит первая слева) с сыном Павлом и двумя неизвестными, 1920 г.
25. Елена Михайловна Крупенская, Москва, 1911 г.
26. Елена Михайловна Крупенская, фрейлина императрицы Александры Федоровны, 1913 г.

16.05.2017

Vera Serjant, Muzeul Național Istorie a Moldovei, str. 31 August, 121-A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova